

Spraakherkenning en -synthese

David Weenink

Institute of Phonetic Sciences
University of Amsterdam

First semester 2005

Spraakherkenning
en -synthese

David Weenink

Administrativa

OS and Software

Inhoud

De golfvorm

Elementaire (basis)
signalen

De sinus en cosinus
functies

Het computerpro-
gramma
PRAAT

Fourier
transformatie

Decibel

De spraakketen

Fonetiek en
fonologie

Spreken

Verstaan

Spraakklanken

Manier van articulatie

Plaats van articulatie

Stemgeving

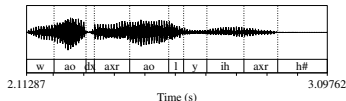
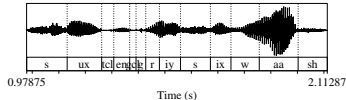
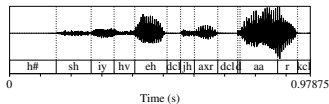
Consonanten/medeklin

- ▶ Colleges: donderdags van 12 – 14
- ▶ Practicum: donderdags 14.30-16.30
- ▶ Wekelijkse opdrachten *Alle opdrachten moeten voldoende voor tentamen*
- ▶ Communication via <http://blackboard.ic.uva.nl/>
  - ▶ Announcements
  - ▶ Mail
  - ▶ Assignments
  - ▶ ...

- ▶ Praat voor analyses: <http://www.praat.org>
- ▶ OS: Linux /Windows/Macintosh

- ▶ Daniel Jurafsky & James H. Martin (2000), *Speech and Language Processing*, Prentice Hall.
- ▶ Kennismaking met (eigen) spraak
- ▶ Spraakanalyses met PRAAT
- ▶ Aspecten van Spraaktechnologie
  - ▶ Synthese
  - ▶ Herkenning
  - ▶ Grote databases
- ▶ Synthese via festival

TIMIT voorbeeld: sa1 van spreker mjsw0

TIMIT Zin sa1:
She had your dark suit
in greasy wash water all
year

Decompositie van complexe signalen

Spraak golfvorm is te complex
Ontbinding via Fourier-transformatie

Spraakherkenning
en -synthese

David Weenink

Administrativa

OS and Software

Inhoud

De golfvorm

Elementaire (basis)
signalen

De sinus en cosinus
functies

Het computerpro-
gramma
PRAAT

Fourier
transformatie

Decibel

De spraakketen

Fonetiek en
fonologie

Spreken

Verstaan

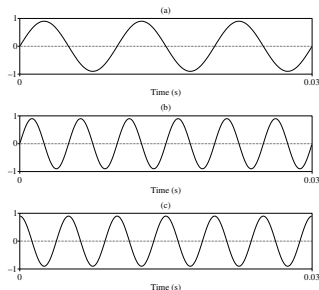
Spraakklanken

Manier van articulatie

Plaats van articulatie

Stemgeving

Consonanten/medeklin

Mathematical functions:

(a) $0.9 \sin(2\pi 100t)$

(b) $0.9 \sin(2\pi 200t)$

(c) $0.9 \sin(2\pi 200t + \pi/2)$

(c) $0.9 \cos(2\pi 200t)$

Schaamteloos uit de folder

flexibel Interactief & scriptbaar

portabel Linux, Macintosh, Windows & Unix versies

herbruikbaar Voor Fonetiek, Fonologie, Statistiek

bruikbaar Algemeen aanvaarde principes van
mens-machineinteractie

onderhoudbaar Lichtgewicht, goed onderhoudbare code
(object geïoriënteerd)

- ▶ Scripting
- ▶ History mechanisme
- ▶ Buttons...
- ▶ Dynamisch menu

- ▶ ANSI-C
- ▶ Speciale macros maken lineaire overerving mogelijk
- ▶ Andere macros genereren bij elke klasse automatisch lees, schrijf en kopiëer code
- ▶ Vensteromgeving is Motif met emulaties voor Windows & Mac
- ▶ aangepaste audio

Objectgeïënteerd ontwerp met klassen

Algemene klassen Sound, LongSound, Matrix, PointProcess,
Strings, TableOfReal, Permutation,
Distributions, Eigen, SVD, Minimizer, Polygon

Periodiciteitsanalyse Pitch, Intensity, Harmonicity

Spectrale analyses Spectrum, Spectrogram, Formant,
LPC, Cepstrum, CC, LFCC, MFCC, Excitation,
Cochleagram, LTAS

Labeling TextGrid, IntervalTier, PointTier

MDS (Dis)similarity, Distance, Configuration,
Procrustus, Confusion, ScalarProduct

Multivariaat SSCP, Covariance, Correlation, PCA,
Discriminant, ClassificationTable,
ContingencyTable

Neurale netten Pattern, Categories, FFNet, ART, ART2A,
FuzzyART, ARTMAP, CategoryART

Optimality theory OTGrammar

Bruikbaarheid door konsekvente syntax

- ▶ Opschrift op knoppen: Hoofdletter
- ▶ Alléén interactie knoppen hebben "..."
- ▶ Acties zonder nieuw object: *Werkwoord*
- ▶ Acties met nieuw object: "To "
- ▶ Acties in script: opschriften op knop
- ▶ Muisselectie in script: *select*, *plus* en *minus*
- ▶ Scripting: for, while, if, etc.
- ▶ Dynamisch menu: $\uparrow$ type $\downarrow$ help, Edit, Draw, Query, Modify

Menu: New/Sound

(a) Create Sound... s1 0 0.03 22050
0.9*sin(2*pi*100*x)

(b) Create Sound... s2 0 0.03 22050
0.9*sin(2*pi*200*x)

(c) Create Sound... s3 0 0.03 22050
... 0.9*sin(2*pi*200*x+pi/2)

(c) Create Sound... s4 0 0.03 22050
0.9*cos(2*pi*200*x)

Decompositie: Fourier transform

Nieuwe basis

1. sum of sines and cosines

$$s(t) = \sum_{k=0} (a_k \sin(2\pi k f_0 t) + b_k \cos(2\pi k f_0 t))$$

2. sum of sines with phases

$$s(t) = \sum_{k=0} (c_k \sin(2\pi k f_0 t + \phi_k)) \text{ (Immers:}$$
$$a \sin \alpha + b \cos \alpha = c \sin(\alpha + \phi),$$

met α en ϕ functies van a and b)

In PRAAT

select Sound s1

To Spectrum... no¹

Edit

---

¹Option yes: perform Fast Fourier Transform.

Decibel

$$\text{dB's: } 10 \log \frac{P(\text{ower})}{P_{\text{ref}}}$$

Omdat $P \sim \text{Amplitude}^2$

$$\text{dB's: } 20 \log \frac{A(\text{mplitude})}{A_{\text{ref}}}$$

Van idee naar geluid naar perceptie naar idee naar geluid...

- ▶ Fonetiek:
  - ▶ fysieke proces van spreken en verstaan
productie, signaaleigenschappen, verschillen...
  - ▶ analyse spraaksignaal
- ▶ Fonologie: klanken onderdeel van systeem
  - ▶ welke zijn betekenisonderscheidend
  - ▶ hoe is het klanksysteem?
  - ▶ welke combinaties mogen?

Fonetisch: [a]

Fonologisch: /a/

De spraakorganen

Spraakherkenning
en -synthese

David Weenink

Administrativa

OS and Software

Inhoud

De golfvorm

Elementaire (basis)
signalen

De sinus en cosinus
functies

Het computerpro-
gramma
PRAAT

Fourier
transformatie

Decibel

De spraakketen

Fonetiek en
fonologie

Spreken

Verstaan

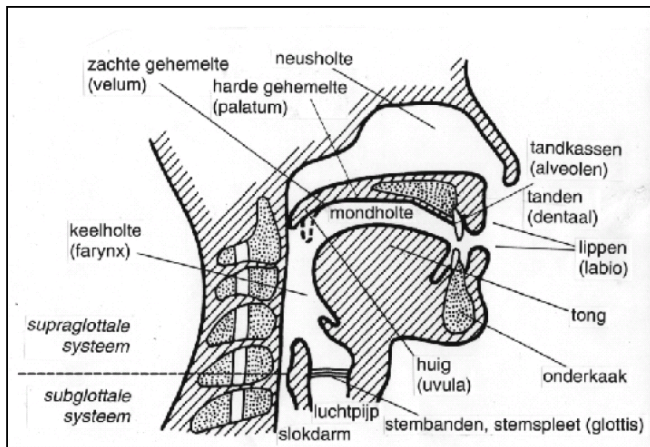
Spraakklanken

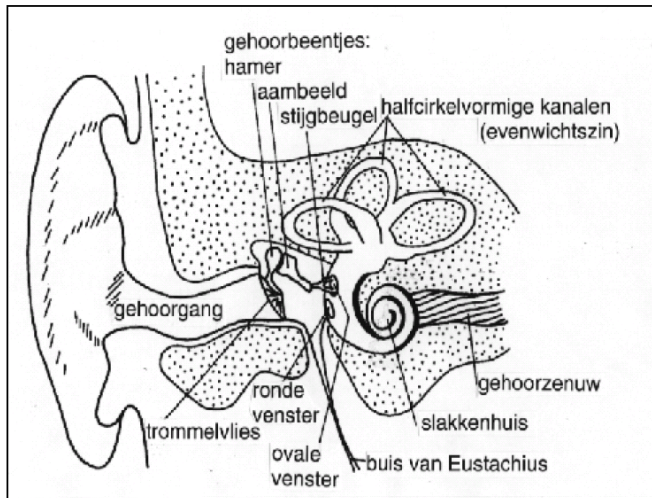
Manier van articulatie

Plaats van articulatie

Stemgeving

Consonanten/medeklin

Twee categoriën

- ▶ vocalen /klinkers
nauwelijks vernauwing in mond-keel kanaal
- ▶ consonanten / medeklinkers
Wel vernauwing

Verder onderscheid op basis van

- ▶ Manier van articulatie
- ▶ plaats van articulatie
- ▶ stemgeving

- ▶ plosieven (plofklanken): p, t, k
volledige afsluiting met overdruk, release
- ▶ fricatieven (wrijfklanken): f, s
bijna volledige vernauwing
- ▶ liquidae (vloeiklanken): r, l
lucht langs zijkant tong
- ▶ nasalen (neusklanken): m, n
lucht door de neus
- ▶ halfklinkers (glijklanken): w, j
nauwelijks vernauwing

Plaats van articulatie

p, t, k zijn verschillend

- ▶ labiale klanken: b
bij de bovenlip
- ▶ dentale klanken: d
bij de boventanden
- ▶ alveolaire klanken: s
tandkas achter de boventanden
- ▶ palatale klanken: j
harde gehemelte
- ▶ velaire klanken: k
zachte gehemelte
- ▶ uvulaire klanken: huig-r
bij de huig
- ▶ glottale klanken: h
bij de stemspleet

dentaal+alveolair+palataal = coronale klanken

velair+uvulair+glottaal = dorsale klanken

Spraakherkenning
en -synthese

David Weenink

Administrativa

OS and Software

Inhoud

De golfvorm

Elementaire (basis)
signalen

De sinus en cosinus
functies

Het computerpro-
gramma
PRAAT

Fourier
transformatie

Decibel

De spraakketen

Fonetiek en
fonologie

Spreken

Verstaan

Spraakklanken

Manier van articulatie

Plaats van articulatie

Stemgeving

Consonanten/medeklin

- ▶ stemhebbend: b, d, g
- ▶ stemloos: p, t, k

Manier en plaats van articulatie

<i>plaats</i> →	labiaal		coronaal				dorsaal	
			dentaal, alveolair		palataal			
<i>stemgeving</i> →	-stem	+stem	-stem	+stem	-stem	+stem	-stem	+stem
<i>manier</i> ↓								
plofklank	p <i>paal</i>	b <i>baal</i>	t <i>taal</i>	d <i>dop</i>	tʃ <i>checken(E)</i> tʃ <i>tjalk</i>	dʒ <i>jeep(E)</i> dʒ <i>Jakarta</i>	k <i>kok</i> ʔ <i>aap</i>	g <i>goal(E)</i>
fricatief	f <i>fiets</i>	v <i>vies</i>	s <i>sier</i>	z <i>zier</i>	ʃ <i>sjaal</i>	ʒ <i>rouge(F)</i>	x <i>acht</i> h <i>huis</i>	ɣ <i>gele</i>
nasaal		m <i>maar</i>		n <i>maar</i>		ɲ <i>oranje</i>		ŋ <i>ring</i>
liquida				l <i>leuk</i> r <i>reuk</i>				ʀ <i>reuk</i>
halfklinker		w <i>week</i>				j <i>jeuk</i>		

Articulatieplaats

- ▶ positie van de tongrug
  - ▶ voor-achter: /i/, /u/
  - ▶ hoog-laag of gesloten-open: /u/ - /a/
- ▶ lippen: /i/, /y/

<i>plaats van vernauwing</i> →	voor		midden			achter	
<i>lipvorm</i> →	gespreid	ongerond	gerond	ongerond	gerond	ongerond	
<i>mate van vernauwing</i> ↓							
hoog	i kies		y fuut			u toen	
midden		i e: kɪp keet	y ø: hut peuk	ə de	ɔ o: top pook		
laag		ɛ tel		a: taak		ɑ tak	

Manieren

- ▶ nabootsing van menselijke articulatie
- ▶ recorder: opslag van alle zinnen
- ▶ opbouw uit kleinere stukjes
  - ▶ difoonsynthese extra = [#ε][εk][ks][st][ra:][a:#]
beregeling van luidheid, foneemduur (beklemtoonde
wordt langer) en toonhoogte (vraagzin)
- ▶ totaal via synthesesregels